

Stručni rad

RAZVIJANJE ČITALAČKOG RAZUMIJEVANJA U 3. RAZREDU

Adrijana Skok, mag. prof. spec. i reh. ped.
Osnovna škola Franceta Bevka Tolmin, Slovenija

Sažetak

Čitanje je vještina odnosno sposobnost koja je uvrštena među osnovne (ishodišne) kompetencije u životu. U prvom trogodištu osnovne škole počinje sustavni proces usvajanja vještina čitanja i pisanja. Kada većina učenika u prvim dvjema godinama školovanja ovlada tehnikom čitanja, započinje proces razvoja čitateljskog razumijevanja čiju razvijenost uvjetuje učenje kroz proces čitanja. Kao primjer dobre prakse opisujemo razvoj čitateljskog razumijevanja kod učenika trećih razreda (trećaaša) u okviru Čitateljskog projekta u prvom trogodištu. Osvjetljavamo važnost poznavanja razina razvijenosti čitateljskog razumijevanja i praćenja napretka u čitanju učenika. Ciljanim radom po koracima i utvrđivanjem brzine čitateljskog razumijevanja te razine njegove razvijenosti, značajno smo pridonijeli razvoju čitalačkih sposobnosti učenika na kraju prvog trogodišta.

Ključne riječi: čitanje, Čitateljski projekt u prvom trogodištu, treći razred, razvoj čitateljskog razumijevanja

1. Uvod

Dijete razvija pojedinačne sposobnosti i vještine koje su mu važne za razumijevanje pisane riječi već u predškolskom razdoblju. Sustavno opismenjavanje, međutim, počinje ulaskom u školu odnosno prvog dana školovanja. U nastavnom planu i programu za slovenski jezik možemo pročitati da na kraju prvog trogodišta učenici razvijaju sposobnost čitanja i pisanja neumjetničkih tekstova te da do kraja drugog razreda ovladaju tehnikom čitanja kratkih tekstova. Na kraju trećeg razreda učenici tečno čitaju relevantne tekstove i pokazuju svoje razumijevanje pročitanoog teksta usmeno ili pismeno određujući okolnosti nastanka dopisa (npr. poručitelja, adresata/primatelja, mjesto, vrijeme) i svrhu poručitelja. Na popisu pronalaze određene informacije; usmeno ili pismeno sažimaju temu teksta i bitne podatke; usmeno ili pismeno obnavljaju tekst te ga usmeno vrednuju i obrazlažu svoja mišljenja [5]. U nastavku smo se detaljnije posvetili razvijanju čitalačkih sposobnosti, iako se obje vještine, čitanje i pisanje, razvijaju paralelno. Kada je riječ o učenju čitanja, treba imati na umu da čitanje ima dvije osnovne dimenzije: prva je tehnika čitanja, a druga je razumijevanje pročitanoog. Osnovni proces u okviru tehnike čitanja predstavlja proces dekodiranja, odnosno pretvaranje vidljivog znaka (slova) u zvučnu sliku glasa (glas). Prilikom razvoja tehnike čitanja važno je da dođe do automatizacije. Postizanje automatizirane tehnike čitanja često zahtijeva svakodnevno vježbanje čitanja ili obuku (trening) čitanja. Tečno i opušteno čitanje omogućuje učeniku da tijekom čitanja obrati pozornost na sadržaj pročitanoog [3]. S obzirom na to da smo bili svjesni važnosti dobro razvijenih čitalačkih sposobnosti za kasnije učenje i njihove povezanosti s uspjehom u učenju, odlučila sam u sklopu Čitateljskog projekta tijekom prvog trogodišta uz vježbanje tehnike čitanja nadograditi rad s učenicima i ciljano se posvetiti razvijanju čitateljskog razumijevanja.

2. Čitalačko razumijevanje

Čitateljsko razumijevanje je glavni cilj čitanja. Pri tome se to odnosi na proces čitanja u svrhu stjecanja znanja kao i čitanja iz zabave. Tijekom školovanja čitanje ima ključni značaj u svladavanju sadržaja iz različitih pisanih materijala odnosno nastavnog gradiva, u rješavanju matematičkih tekstualnih zadataka, u razumijevanju i praćenju pisanih uputa za izradu samostalnih proizvoda, u samostalnom učenju i kritičkom vrednovanju sadržaja dobivenih iz knjižnih izvora i s interneta. Razine razvijenosti čitateljskog razumijevanja usko su povezane s razinom tečnosti čitanja, koja uključuje točnost čitanja/dekodiranja, ritam čitanja te odgovarajuću uporabu akcenata i naglašavanja. Uzimajući u obzir karakteristike tihog i glasnog čitanja, istraživači razlikuju sljedeće razine (stupnjeve) čitateljskog razumijevanja:

- Na frustracijskoj razini čitanja učenik tijekom tihog čitanja pomiče usne ili šapuće, pri čemu se uočava napeto držanje. Prilikom čitanja naglas čita polako, ne tečno, neritmično, izostavlja/dodaje/zamjenjuje glasove, mijenjajući tako značenje i sintaksu (skladnju) teksta. Ne ispravlja vlastite pogreške, najviše pozornosti posvećuje prepoznavanju riječi. Učenik ne razumije dobro pročitani tekst, ne zna dovršiti nepotpunu priču nakon čitanja, nabraja samo neke elemente priče pogrešnim redoslijedom, ne zna pronaći bit priče, prilikom

utvrđivanja čitateljskog razumijevanja ne koristi popratni tekst i ne zna odgovoriti na učiteljeva pitanja.

- Na razini čitanja koju omogućuje nastava učenik čita tiho, bez vanjskih znakova koji bi ukazivali na probleme odnosno napetost u čitanju. Prilikom glasnog čitanja učenik čita tečno, s akcentiranjem, pri čemu se problemi pojavljuju samo pri čitanju složenijih i manje poznatih riječi, tako da ponekad zamijeni slova/riječi koje su semantički i sintaktički neprikladne. Obično se popravlja sam. Drugo čitanje je kvalitetnije od prvog. Učenik razumije većinu pročitano gradiva, ali je manje precizan tijekom obnavljanja pročitano. Obično mu siromašniji vokabular smanjuje tečnost čitanja naglas i uzrokuje poteškoće u razumijevanju pročitano. Njegovo razumijevanje poboljšava se zahvaljujući pomoći učitelja (usmjeravanje pitanjima, potpitanjima, zajedničko traženje suštine).
- Za razinu samostalnog čitanja karakteristično je da tiho čitanje učenika nije popraćeno ponašanjem koje bi ukazivalo na napeto i grčevito držanje tijela i ruku. Pri čitanju naglas učenik čita tečno i ritmično, akcentira (s naglascima), s rijetkim pogreškama koje ne utječu na značenje riječi, a pri izostavljanju slova/riječi ne mijenja sintaktičku strukturu teksta. Svoje razumijevanje pročitano pokazuje davanjem preciznih odgovora na pitanja o činjenicama (faktografska pitanja), interpretiranjem pročitano i ispravnim obnavljanjem slijeda događaja. Zna odrediti odnos dio-cjelina, traži sličnosti i razlike između dijelova teksta, može definirati strukturu teksta i kritički se odaziva na pročitano [4].

Kada je riječ o provjeravanju čitateljskog razumijevanja glasno pročitano teksta, treba napomenuti da pojedini učenici mogu čitati precizno i ispravno, a da pri tome ne razumiju dobro ili uopće ne razumiju pročitano. Istodobno, imamo učenike koji ne čitaju tečno, čitaju neritmično, načine mnogo pogrešaka, tako da im je čitanje nerazumljivo i teško ga slušamo, ali ipak dobro razumiju ono što su pročitali. Ni u jednom od navedenih slučajeva ne možemo govoriti o postizanju razine samostalnog čitanja [2]. Razni autori navode da se razumijevanje pročitano ne pokazuje samo odgovaranjem na jednostavna pitanja kojim se više ispituje pamćenje nego razumijevanje poruke [3], te je važno da učitelj poznaje pitanja koja određuju različite razine razumijevanja. Pitanja koja provjeravaju najnižu razinu razumijevanja obično se odnose na pojedinačne činjenice, podatke, pojmove, kategorije i opće pojmove iz teksta i ne pokazuju razumijevanje cjelokupnog teksta. Često počinju upitnim riječima: tko, što, kada, koji, koliko i što je to. Drugu razinu razumijevanja autori navode kao interpretativno razumijevanje ili razumijevanje sa zaključivanjem. Ovu razinu određuju primjeri zadataka, kao što su određivanje naslova, ispis ključnih riječi, kreiranje misaonog obrasca, određivanje crvene niti i predviđanje događaja. Treću, najvišu razinu razumijevanja predstavlja razina kritičkog, kreativnog i korisnog razumijevanja. Pitanja vezana za ovu razinu odnose se na pojednostavljivanje teksta, ilustriranje, pisanje nove priče, prikaz podataka u tablici, skici ili grafikonu, nastavak priče, utvrđivanje uzroka i posljedice, pronalaženje sličnosti između tekstova [1].

2.1. Razvijanje čitalačkog razumijevanja

Kada većina učenika savlada tehniku čitanja do razine automatizacije, počinje druga faza, učenje pomoću čitanja. Razumijevanje tijekom čitanja predstavlja dimenziju čitanja koja ulazi u prvi dio procesa učenja i uvjetuje cjelokupni daljnji proces učenja [1]. Učitelj može ponuditi pomoć učenicima prilikom razvijanja čitateljskog razumijevanja, kako u razvoju vokabulara koji omogućuje formiranje mentalnih predstava, tako i u korištenju različitih strategija koje poboljšavaju razumijevanje tijekom čitanja [4]. Razvoj čitateljskog razumijevanja ovisi o predznanju i vokabularu. Vokabular označava broj riječi u pisanom obliku koje pojedinac prepoznaje [1]. Za razvoj vokabulara (fonda riječi) preporučuju se razne igre riječima, zagonetke, kvizovi, korištenje rječnika s novim i nepoznatim riječima, više čitanja u slobodno vrijeme, razgovori o novim, nepoznatim riječima prije učenja itd. Za mlađe učenike preporučuju se razne igre riječima, kao što su: dopunjavanje započetih riječi, umetanje riječi koje nedostaju u rečenici, dopunjavanje započetih riječi prema opisu, dodavanje prefiksa riječima, mijenjanje slova u riječi, pronalaženje suprotnih pojmova, sastavljanje riječi od dijelova riječi, igra pomiješanih riječi, tvorba gnijezda riječi, otkrivanje novih riječi, traženje riječi 'uljeza', igra domina riječi itd. [4]. Budući da se prilikom razumijevanja tekstova svladavaju različite strategije čitanja, u nastavku donosimo njihove osnovne elemente:

- stvaranje mentalnih misli (slika u mislima) - živopisne ideje o ljudima i događajima pomažu razumjeti i potaknuti predviđanje,
- korištenje predznanja - predznanje doprinosi dobrom razumijevanju pročitano,og,
- postavljanje pitanja - vode od želja, motiva do novih ideja, perspektiva i novih otkrića uz pomoć pročitano,og sadržaja,
- zaključivanje i dovršavanje - omogućuje objašnjavanje nepoznatih riječi pomoću popratnog teksta i slikovnog materijala, predviđanje,
- određivanje suštine - odvajanje bitnih od nebitnih podataka, pronalaženje i određivanje ključnih riječi,
- sintetiziranje/povezivanje informacija - povezivanje misli i poruka od početka do kraja teksta,
- uporaba strategija podrške - ponovno čitanje, čitanje naglas, nastavak čitanja, postavljanje pitanja tijekom čitanja, zaključivanje pomoću drugih dijelova teksta, predviđanje, pronalaženje značenja novih i nepoznatih riječi, povezivanje s predznanjem, formiranje mentalnih predstava, pregled slikovnih i grafičkih prikaza [3].

3. Čitateljski projekt u 3. razredu

Budući da usvajanje i automatizacija tehnika čitanja, kao preduvjet za kasniji razvoj čitateljskog razumijevanja, zahtijeva uz učenje i redovito vježbanje (trening), u našoj školi smo prije pet godina osmislili Čitateljski projekt za prvo trogodište. Uključeni su svi učenici prve trijade. Ciljevi projekta za prva dva razreda odnose se na postizanje automatizacije tehnike čitanja, dok u trećem razredu učenici usavršavaju stečenu

tehniku čitanja i razvijaju čitateljsko razumijevanje. Temelji se na bihevioralno-kognitivnoj metodi. Projekt obuhvaća provedbu odabranih čitalačkih aktivnosti u sklopu nastave, vježbanje (trening) čitanja u kućnom okruženju i sate čitanja u školi. Traje tijekom cijele školske godine. Sastavljen je od četiri ciklusa, a svaki ciklus čitanja traje četiri tjedna. U sklopu treninga čitanja kod kuće učenici vježbaju tehniku čitanja četiri dana u tjednu. Trening se sastoji od četverominutnog čitanja naglas, a u trećem razredu ga nadograđujemo četverominutnom vježbom tihog čitanja. Učenicima s poteškoćama u ovladavanju tehnikama čitanja pružena je dodatna pomoć u vidu čitalačkih sati, koji su se odvijali u manjim grupama učenika, izvan nastave, pod vodstvom učitelja i specijalnih pedagoga. Sadržajni koncept navedenih sati preuzet je iz stručne literature. Obuhvaćao je izvedbu vježbi osmišljenih za razvoj slušne pozornosti, slušnog pamćenja, trening radne memorije, vježbe za proširenje vokabulara i vježbe za razvoj čitateljskog razumijevanja. Budući da su ciljevi čitateljskog projekta u 3. razredu razvijanje tehnike čitanja i obogaćivanje vokabulara te razvijanje čitateljskog razumijevanja, dnevnicu čitanja u trećem razredu sadrže i odabrane čitateljske zadatke koji se nadograđuju u skladu s čitateljskim ciklusima. Prva tri čitateljska ciklusa odvijala su se paralelno, kako kod kuće tako i u školi, dok se četvrti ciklus čitanja odvijao samo u školi.

- U sklopu prvog čitateljskog ciklusa dnevnicu čitanja učenika trećih razreda uključivali su zadatke odabrane za razvijanje vizualnog razlučivanja i razvijanja koncentracije prilikom čitanja, bogaćenja vokabulara, utvrđivanja suštine poruke te zaključivanja i povezivanja informacija. Tražili su riječi 'uljeze', nadređene pojmove, antonime i sinonime, semantički povezane riječi, upitne riječi te riječi koje opisuju cvijeće ili životinje.
- U drugom čitateljskom ciklusu tvorili su riječi od zadanih početnih i završnih slogova te međuslogova, otkrivali nove riječi, tvorili smiješne riječi i sastavljali smislene rečenice.
- U trećem čitateljskom ciklusu učenici su u tekstovima tražili ključne informacije; navodili su tko se pojavljuje u tekstu, gdje i kada se radnja događa te što se događa u priči, sažimajući tako bit onoga što se događa. Zadaci su uključivali umetanje riječi koje nedostaju u rečenici, dopunjavanje rečenica zaključcima o značenju poruke i bojanje prema uputama.
- U sklopu četvrtog čitateljskog ciklusa, koji se u cijelosti odvijao u školi, učenici trećih razreda sudjelovali su u vježbama za razvijanje brzine i razine čitateljskog razumijevanja.

U prvom i drugom tjednu zadaci su sadržavali rečenice u kojima su se učenici tijekom čitanja fokusirali na točno prepoznavanje riječi, otkrivanje suštine poruke i umetanje riječi koje nedostaju. Učitelji su im objašnjavali nepoznate riječi i usmjeravali ih u rješavanju pojedinih slučajeva. Za treći i četvrti tjedan pripremili smo po pet različitih tekstova približno iste dužine. Nakon čitanja tekstova pokazali su razinu razumijevanja pročitanoj tekstu odabirom točnog odgovora. Za svako pitanje ponuđena su četiri odgovora, ali je samo jedan bio

točan. Na kraju četvrtog čitateljskog ciklusa učenici su upoznati sa sastavnim dijelovima knjige. Napravili su naslovnicu, kazalo i impressum te dodali dnevnik čitanja za sva četiri čitateljska ciklusa i tako postali pravi mali pisci odnosno autori svojih prvih knjiga.

3.1. Provjere čitalačkih sposobnosti

Praćenje razvoja čitalačkih vještina učenika važno je iz više razloga. Učitelju prije svega daje povratnu informaciju o postizanju ciljeva zadanih nastavnim planom i programom, a s druge strane nudi mu otkrivanje prednosti i nedostataka učenika u razvoju čitalačkih sposobnosti. Na kraju omogućuje stvaranje polazišta za planiranje i provedbu pomoći unutar redovne nastave, dopunske nastave, te traženje intenzivnijih oblika pomoći u vidu individualne ili grupne pomoći, odnosno upućivanja na vanjske institucije [2]. Kako bismo provjerile razinu razvijenosti tehnike čitanja učenika drugog i trećeg razreda, specijalne pedagoginje i ja provele smo vremenski ograničene testove čitanja. Provjere tehnike čitanja odvijale su se u individualnoj situaciji. Za učenike koji su postigli slabije rezultate i pokazali različite poteškoće u stjecanju čitalačkih sposobnosti osmislili smo dodatni oblik pomoći u školi (sate čitanja) odnosno uključili smo ih u intenzivnije oblike pomoći, ili ih usmjerili na vanjske ustanove. Za provjeru općih čitalačkih sposobnosti učenika na kraju prvog trogodišta osnovne škole proveli smo Test čitanja, autorica dr. sc. Sonje Pečjak i dr. Nataše Potočnik [2]. Test je proveden u skupini učenika jednog odjeljenja. Koristili smo ga u svrhu dobivanja podataka o brzini i stupnju (razini) čitateljskog razumijevanja kod učenika trećih razreda. Dobivene podatke analizirali smo u svrhu utvrđivanja kvantitete i načina postizanja učeničkih ciljeva zadanih nastavnim planom i programom, otkrivanja prednosti i nedostataka u razvoju čitalačkih sposobnosti, utvrđivanja učinaka izvedenih vježbi na razvoj čitalačkih sposobnosti te izrade smjernica za daljnji rad u sklopu Čitateljskog projekta u prvom trogodištu. Test čitanja sastoji se od dva podtesta: Brzine razumijevanja i Razine razumijevanja. Podtest Brzina razumijevanja određuje brzinu čitanja učenika, koja mu dalje omogućuje razumijevanje, što ukazuje na stupanj automatizacije čitanja. Podtest Razine razumijevanja pokazuje koliko sadržaja učenik razumije i koje sadržaje razumije, što nam omogućuje da odredimo razinu razumijevanja tijekom čitanja (prema nekim autorima razlikujemo frustracijsku razinu razumijevanja, razinu razumijevanja koju omogućuje nastava na kojoj pruženom pomoći doprinosi učitelj te razinu samostalnog čitanja [2].

4. Zaključak

Svjesni smo da je čitanje jedna od najvažnijih vještina koju učenici moraju što bolje savladati. Osim na uspjeh u učenju, njen razvoj utječe i na kvalitetu života u kasnijem razdoblju. Djeca se vrlo rano susreću s tiskanim izvorima. Najprije slušaju čitanje drugih, zatim se okušaju u prepoznavanju slikovnih poruka, a kasnije u njihov svijet ulaze slova, riječi i tekstovi. Opismenjavanje počinje u prvom trogodištu, kada je dijete u razvojno osjetljivom razdoblju za učenje čitanja i pisanja. Budući da usvajanje čitanja zahtijeva redovito svakodnevno vježbanje i sustavan rad po koracima, prije pet godina osmislili smo u jednoj od škola Čitateljski projekt za prvo trogodište koji se temeljio na

biheviorističko-kognitivnoj metodi. U projektu je sudjelovalo više dionika. Spomenut ću trening čitanja koji se odvijao u suradnji s roditeljima u kućnom okruženju, razne čitateljske aktivnosti koje su se odvijale u sklopu nastave i dodatni oblik pomoći (sate čitanja) koji smo osmislili za učenike s poteškoćama u stjecanju čitalačkih sposobnosti. U sklopu projekta pratili smo napredak u čitanju i usmjeravali učenike na intenzivnije oblike pomoći. Uz pomoć podataka koje smo dobili provedbom testiranja odnosno provjere brzine čitateljskog razumijevanja i utvrđivanja razine čitateljskog razumijevanja, stekli smo uvid u razinu razvijenosti čitateljskog razumijevanja učenika na kraju prvog trogodišta i mogućnost izrade smjernica za unapređenje rada u budućnosti. Možemo zaključiti da smo sustavnim radom po koracima, ciljano usmjerenim na razvijanje tehnike čitanja i čitateljskog razumijevanja značajno pridonijeli razvoju čitalačkih sposobnosti učenika na kraju prvog trogodišta.

5. IZVORI I LITERATURA

- [1.] Pečjak, S. (1995). Ravni razumevanja in strategije branja. Priročnik za učitelje na razredni in predmetni stopnji osnovne šole. Trzin. Different.
- [2.] Pečjak, S., Magajna, L., Podlesek, A. (2012). Bralni test. Ljubljana. Center za psihološko merjenje in svetovanje oddelka za psihologijo Filozofske fakultete.
- [3.] Pečjak, S., Kramarič M. (2015). Bralne strategije. Priročnik za učitelje 3., 4., 5. razreda. Ljubljana. Založba Rokus Klett, d.o.o.
- [4.] Umek, M. L., Peklaj, U. F., Pečjak, S. (2012). Govor in branje otrok: ocenjevanje in spodbujanje. Ljubljana. Center za psihološko merjenje in svetovanje oddelka za psihologijo Filozofske fakultete.
- [5.] ZRSŠ (Zavod za šolstvo). (2018). Učni načrt za slovenščino. Dostupno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf [Pristupljeno 19.2.2022.].